**НАЦІОНАЛЬНИЙ
МЕМОРІАЛЬНИЙ КОМПЛЕКС
ГЕРОЇВ НЕБЕСНОЇ СОТНІ —
МУЗЕЙ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ**

День Гідності та Свободи: історична пам'ять і орієнтири для молоді

Посібник для вчителів, учнів, студентів

Київ 2026

УДК 94(477):325.83]"2004+2013/2014"(07)
Д 34

День Гідності та Свободи: історична пам’ять і орієнтири для молоді. Посібник для вчителів, учнів, студентів / Онишко Л. (відп. ред). – К.: Національний музей Революції Гідності, 2026. – 44 с.

ISBN 978-617-7881-16-1

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національного музею Революції Гідності (протокол №9 від 20 жовтня 2026 р.)

Посібник «День Гідності та Свободи: історична пам’ять і орієнтири для молоді» присвячено осмисленню Помаранчевої революції (2004) та Революції Гідності (2013–2014) як ключових етапів новітньої історії України. Видання спрямоване на утвердження фундаментальних цінностей суспільства: гідності, свободи, демократії та громадянської відповідальності.

У посібнику зібрано змістовні методичні матеріали, запропоновано сучасні підходи для вивчення передумов, перебігу та наслідків двох Майданів.

Видання адресоване освітянам, учням і студентству та покликане сприяти збереженню національної пам’яті та формуванню громадянської відповідальності.

Відповідальний редактор: Леся Онишко
Автори: Катерина Романова, Наталія Дараган
Ідея дизайну: Катерина Романова
Ідея обкладинки: Наталія Дараган (зображення згенеровано за допомогою ШІ)
Редактор: Ганна Городня
Відповідальна за випуск: Леся Онишко

ISBN 978-617-7881-16-1

© НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕМОРІАЛЬНИЙ КОМПЛЕКС ГЕРОЇВ НЕБЕСНОЇ СОТНІ — МУЗЕЙ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА....3
Розділ І. Методичні матеріали до заняття....5
Гідність і свобода: Помаранчева революція....5
Дослідницький зошит учня....13
Розділ ІІ. Методичні матеріали до заняття....19
Гідність і свобода: Революція Гідності....19
Дослідницький зошит учня....27
Розділ ІІІ. Інформаційні матеріали....37
Майдани: хроніка подій....37
Додатки....43
Рекомендована література про Помаранчеву революцію....43
Вебресурси щодо Помаранчевої революції....43
Рекомендована література про Революцію Гідності....43
Вебресурси щодо Революції Гідності....43

День Гідності та Свободи відзначають щорічно 21 листопада згідно з указом Президента України №872/2014 від 13 листопада 2014 року. Цей день установлено «з метою збереження й донесення до сучасного та майбутнього поколінь інформації про доленосні події в Україні початку XXI століття, утвердження ідеалів свободи й демократії, а також віддання шани патріотизму та мужності громадян, які восени 2004-го й у листопаді 2013-го – лютому 2014 року стали на захист демократичних цінностей, прав і свобод людини та громадянина, національних інтересів нашої держави та її європейського вибору».

Цього дня у 2004 та 2013 роках на столичний майдан Незалежності вийшли небайдужі громадяни. У листопаді 2004-го — щоб захистити своє право на чесні вибори. За дев'ять років — щоб обстояти свою гідність та європейське майбутнє України.

ПЕРЕДМОВА

«Майбутнім поколінням варто пояснювати, що таке Майдан. Це є головним завданням сьогоднішнього дня. Завдання і влади, і суспільства, і, ясна річ, освітніх організацій і товариств… Ми віримо в Майдан. Ми віримо, що там… був народ, який зі щирого серця запротестував, сказав: «Досить нам того, треба бути собою, треба бути людьми».

Блаженніший Любомир Гузар, патріарх-предстоятель
Української греко-католицької церкви (2001–2011)

Майдани стали знаковими подіями новітньої історії України, які не лише визначили подальший розвиток держави, але й засвідчили здатність українського суспільства об'єднуватися для захисту демократичних цінностей, людської гідності та свободи. Помаранчева революція та Революція Гідності продемонстрували, що громадянська позиція, солідарність і готовність брати відповідальність можуть ставати рушійною силою суспільних змін.

Сьогодні, коли Україна продовжує боротьбу за свою незалежність, особливо важливо не лише зберігати пам'ять про ці події, але й допомагати молодому поколінню осмислювати їхні причини, перебіг, наслідки та історичне значення. Адже розуміння досвіду Майданів — це водночас розуміння цінностей, за які українці боролися тоді й продовжують боротися сьогодні.

Водночас викладання новітньої історії потребує підходів, які виходять за межі традиційного передавання знань. Сучасному учневі недостатньо лише запам'ятати дати, події та імена історичних діячів. Значно важливіше навчитися ставити запитання, аналізувати інформацію, зіставляти різні джерела, розрізняти факти та судження, формулювати й аргументувати власні висновки.

Саме на таких принципах ґрунтується освітньо-методичний комплект «День Гідності та Свободи у школі», який складається з методичної розробки для вчителів та Дослідницького зошита для учнів 10–11 класів.

Методична розробка містить два тематично пов'язані уроки, присвячені Помаранчевій революції та Революції Гідності. Їх побудовано на використанні інтерактивних методів навчання, аналізі історичних джерел, груповій роботі, дискусіях і рефлексії. Запропоновані сценарії допоможуть учителям організувати освітній процес так, щоб учні були не пасивними слухачами, а активними учасниками пізнання та осмислення історії.

Особливе місце в комплекті посідає дослідницький зошит, створений для самостійної роботи учнів з історичними матеріалами. Він містить документи, фотографії, плакати, свідчення учасників революцій та запитання, які спонукають до дослідження, порівняння й критичного осмислення подій.

Матеріали можуть використовуватись як під час проведення тематичних занять до Дня Гідності та Свободи, так і в межах уроків історії України, громадянської освіти, позакласної та музейно-освітньої роботи. Запропоновані завдання допускають гнучке використання залежно від рівня підготовки учнів, навчальних цілей і відведеного часу.

Головне завдання цього освітнього комплекту — не лише поглибити знання молоді про Майдани, але й допомогти їй зрозуміти, чому гідність, свобода та відповідальність є фундаментальними цінностями демократичного суспільства.

Адже уроки Майдану — це не лише уроки історії, але й уроки громадянської зрілості, солідарності та усвідомлення того, що кожна людина може впливати на майбутнє своєї країни.

Розділ І
Методичні матеріали до заняття

Гідність і свобода:
Помаранчева революція

Методична розробка заняття

Цільова аудиторія: учні старших класів, студенти
Тривалість: 45 хвилин
Тип уроку: урок осмислення та застосування історичних знань
Формат: інтерактивне заняття з елементами дослідження, аналізу історичних джерел, дискусії та рефлексії.

1. Мета заняття

Поглибити знання учнів про причини, перебіг і наслідки Помаранчевої революції 2004 року через аналіз історичних джерел; сприяти усвідомленню значення демократичних виборів, громадянської участі, свободи та людської гідності; розвивати вміння критично оцінювати політичні обіцянки, аргументувати власну позицію та встановлювати зв'язки між громадянською активністю й суспільними змінами.

Очікувані результати навчання

Після уроку учні зможуть:

- пояснювати основні причини Помаранчевої революції та визначати вимоги її учасників;
- порівнювати передвиборчі обіцянки політиків із їхніми діями;
- аналізувати історичні документи й фотографії, відрізняючи факти від припущень та оцінок;
- пояснювати зв'язок між чесними виборами, демократією, свободою та гідністю людини;
- оцінювати здобутки й невирішені проблеми після Помаранчевої революції;
- обґрунтовувати власну думку щодо ролі громадян у захисті демократичних цінностей.

Ключові поняття: демократія, людська гідність, свобода, виборче право, фальсифікація виборів, громадянська позиція, мирний протест, громадянське суспільство.

Необхідні матеріали: витяги з передвиборчих програм Віктора Ющенка та Віктора Януковича, текст розмови представників виборчого штабу, фотографії Помаранчевої революції, листівка виборчого штабу Віктора Ющенка з фондів НМРГ, таблиця суспільно-політичних процесів 2005–2010 років, проєктор або екран, аркуші для групової роботи.

Документи та світлини містяться в Дослідницькому зошиті учня.

2. Хід заняття

Етап 1. Мотивація та постановка проблемного запитання (5 хв)

Метод: проблемна ситуація «Чи має значення мій голос?»

Учитель звертається до класу:

Уявіть ситуацію: відбулися вибори. Ви виконали свій громадянський обов'язок, проголосували за кандидата, якого підтримуєте. Але згодом з'являється інформація,

що результати голосування могли бути сфальсифіковані. Чи змінює це ваше ставлення до виборів? Як би ви діяли?

Учням пропонується обрати один із варіантів:

1. Не втручатися, адже одна людина нічого не змінить.
2. Дочекатися наступних виборів.
3. Використати законні способи захисту своїх прав: вимагати перевірки результатів, звертатися до відповідних установ, брати участь у мирному протесті.

Учитель запрошує кількох учнів пояснити свій вибір.

Запитання для обговорення:

- *Чому для людини важливо знати, що її голос враховано?*
- *Чи можна вважати фальсифікацію виборів порушенням людської гідності?*
- *Чому захист виборчого права є важливим не лише для окремої людини, але й для держави?*

Перехід до теми

У 2004 році перед подібним вибором опинилися мільйони українців. Після другого туру президентських виборів значна частина суспільства не погодилася з офіційно оголошеними результатами через повідомлення про масштабні порушення та фальсифікації.

Протест, що розпочався в листопаді 2004 року, увійшов в історію як Помаранчева революція.

Проблемне запитання уроку:

Чи може мирний громадянський протест змінити розвиток держави?

Учитель пропонує повернутися до цього запитання наприкінці заняття.

Етап 2. Історичне дослідження «Обіцянки та реальність» (8 хв)

Метод: робота з письмовими історичними джерелами у групах.

Учитель коротко пояснює політичний контекст президентських виборів 2004 року та представляє двох кандидатів: кандидата від опозиції Віктора Ющенка та провладного кандидата Віктора Януковича. Учні об'єднуються у групи по 4–5 осіб.

Завдання 1. Аналіз передвиборчих програм

Рис. 1.1–1.3, додаток 1.1–1.2

Кожна група отримує витяги з програм обох кандидатів.

Необхідно визначити:

- Які основні цінності проголошують кандидати?
- Що спільного в їхніх програмах?
- Які відмінності можна виявити?
- Які положення програм стосуються прав і свобод людини?
- Чи достатньо політичних обіцянок, щоб зробити висновок про демократичність кандидата?

Орієнтовний висновок: передвиборчі програми можуть містити подібні демократичні обіцянки. Однак для оцінювання політичного діяча необхідно враховувати не лише його слова, але й конкретні дії та відповідність цих дій проголошеним цінностям.

Завдання 2. Аналіз повідомлення про розмову представників виборчого штабу

Учитель пропонує уривок розмови, наведений у методичних матеріалах, із висловлюванням про необхідність вийти на «потрібні параметри» результатів (додаток 1.3).

Запитання:

- *Про що може свідчити зміст розмови?*
- *Які слова викликають підозру щодо можливого втручання у виборчий процес?*
- *Якщо йдеться про маніпуляцію результатами, яким демократичним принципам це суперечить?*
- *Яка додаткова інформація необхідна, щоб установити обставини та достовірність розмови?*

Методична рекомендація: важливо звернути увагу учнів, що оприлюднений уривок розмови є джерелом для дослідження, але сам по собі не замінює перевірки автентичності та юридичного встановлення конкретних правопорушень.

Проміжний висновок: демократичність виборів визначається не лише можливістю проголосувати, але й дотриманням законності, прозорістю підрахунку голосів і повагою до вибору громадян.

Етап 3. Візуальне дослідження «Про що розповідають світлини Майдану?» (7 хв)

Метод: повільне читання історичної фотографії.

Учитель демонструє 2–3 світлини Помаранчевої революції з наданих матеріалів (рис. 1.4–1.7).

Робота відбувається за трьома послідовними кроками.

Крок 1. Що ми бачимо?

Учні описують лише те, що безпосередньо зображено:

- *Які люди присутні на фотографії?*
- *Що вони роблять?*
- *Які символи, кольори, плакати або написи помітні?*
- *Які деталі привертають увагу?*

Крок 2. Що ми можемо припустити?

- *Яким міг бути настрій учасників протесту?*
- *Що може об'єднувати цих людей?*
- *Чому вони обрали саме таку форму громадянської участі?*
- *Які цінності могли спонукати їх вийти на Майдан?*

Крок 3. Що нам потрібно з'ясувати?

- *Чи можна за фотографією визначити вимоги всіх учасників?*
- *Які додаткові джерела допоможуть краще зрозуміти подію?*
- *Чим фотографія є цінною для історичного дослідження і які має обмеження?*

Підсумкове запитання: чим мирний масовий протест відрізняється від звичайного політичного мітингу на підтримку кандидата?

Учитель підводить учнів до розуміння, що Помаранчева революція була не лише протистоянням навколо президентських виборів, але й громадянською вимогою дотримання демократичних процедур та поваги до волевиявлення.

Етап 4. Дослідження «Як протест перетворився на політичні зміни?» (7 хв)

Метод: побудова причинно-наслідкового ланцюжка.

Учитель пропонує учням упорядкувати основні події листопада – грудня 2004 року та пояснити, як вони пов'язані між собою.

Історичні опорні події:

- **21 листопада** — другий тур президентських виборів.
- **22 листопада** — початок масштабних протестів проти фальсифікацій.
- **3 грудня** — рішення Верховного Суду України про неможливість встановлення достовірних результатів другого туру та необхідність повторного голосування.
- **8 грудня** — ухвалення змін до Конституції України щодо перерозподілу повноважень між органами державної влади.
- **26 грудня** — повторне голосування другого туру президентських виборів.
- Перемога Віктора Ющенка за результатами повторного голосування.

Завдання: побудуйте ланцюжок:

Порушення виборчих прав → реакція громадян → мирний протест → правове та політичне врегулювання → результати.

Запитання:

- *Яку роль у розвитку подій відіграла активність громадян?*
- *Чому рішення Верховного Суду України стало важливим?*
- *Чи може протест бути ефективним без правових механізмів захисту?*
- *Чи означає перемога конкретного кандидата, що всі вимоги громадян автоматично реалізовано?*

Очікуваний висновок: Помаранчева революція продемонструвала взаємозв'язок громадянської участі, мирного протесту та правових механізмів захисту демократії.

Етап 5. Дискусія «Революція перемогла. А що далі?» (10 хв)

Метод: аналіз наслідків та аргументована дискусія.

Учитель демонструє таблицю позитивних і негативних суспільно-політичних процесів 2005–2010 років із наданих матеріалів (таблиця 1). Учні працюють у трьох групах.

Група 1. Здобутки

Проаналізуйте позитивні процеси після Помаранчевої революції.

Запитання:

- *Які зміни були найбільш важливими для розвитку демократії?*
- *Чому зростання громадянської свідомості є вагомим результатом суспільних змін?*
- *Чи можна назвати зміцнення свободи слова важливим здобутком?*

Група 2. Невирішені проблеми

Проаналізуйте негативні процеси та проблеми 2005–2010 років.

Запитання:

- *Які чинники сприяли розчаруванню частини суспільства?*
- *Як політичні конфлікти можуть впливати на довіру громадян?*
- *Чому перемога на виборах не гарантує успішного проведення реформ*?

Група 3. Уроки для суспільства

Спробуйте пояснити:

- *Чи завершується громадянська відповідальність після перемоги протесту?*
- *Хто відповідає за подальший розвиток демократії: політики, громадяни чи обидві сторони?*
- *Як суспільство може контролювати діяльність обраної влади?*

Кожна група представляє два найважливіші висновки.

Загальне дискусійне запитання:

Чи можна вважати революцію успішною, якщо після неї залишаються невирішені проблеми?

Учитель наголошує: історичні процеси не завжди мають однозначні наслідки. Важливо оцінювати не лише найближчий результат протесту, але й довгострокові суспільні зміни, не приписуючи всі події наступних років одній причині.

Етап 6. Рефлексія «Який урок залишив Майдан?» (5 хв)

Метод: незакінчене речення.

Учитель пропонує учням обрати та завершити одне з речень:

- *Помаранчева революція показала, що громадяни можуть…*
- *Найважливішим здобутком Помаранчевої революції я вважаю…*
- *Демократія потребує не лише виборів, але й…*
- *Захищати людську гідність означає…*
- *Для мене найважливішим уроком Помаранчевої революції стало…*

Учні за бажанням озвучують свої відповіді.

Учитель повертається до проблемного запитання на початку уроку: **«Чи може мирний громадянський протест змінити розвиток держави?»**

Важливо, щоб відповіді спиралися на проаналізовані історичні події, а не лише на особисті переконання.

Етап 7. Підбиття підсумків (3 хв)

Підсумкове слово вчителя

Помаранчева революція стала важливою подією в історії незалежної України. Вона продемонструвала, що громадяни можуть об'єднуватися для захисту свого вибору, а мирний протест може бути дієвим способом впливу на державні процеси.

Водночас подальші події засвідчили, що демократія не встановлюється остаточно після однієї перемоги. Вона потребує відповідальних інституцій, дотримання законів і постійної участі громадян у суспільному житті.

Головна думка уроку: захист свободи та гідності — це не лише право громадян, але й тривалий процес відповідальної громадянської участі.

3. Додаткове завдання (за бажанням)

«Помаранчева революція в історії моєї родини»

Запропонувати учням поспілкуватися з дорослими, які пам'ятають 2004 рік, та дізнатися, як вони сприймали події Помаранчевої революції.

Орієнтовні запитання:

1. *Що вам найбільше запам'яталося з подій 2004 року?*
2. *Які очікування ви мали від Помаранчевої революції?*
3. *Як сьогодні оцінюєте її значення?*

Завдання виконується добровільно, без вимоги розкривати політичні погляди членів родини. За відсутності можливості провести інтерв'ю учень може використати опубліковане усне свідчення.

4. Методичні рекомендації для вчителя/викладача

1. Не перетворювати урок на протиставлення політичних кандидатів за принципом «хороший-поганий». У центрі уваги мають бути демократичні принципи, законність і відповідальність влади.
2. Заохочувати аргументовані відповіді, навіть якщо думки учнів відрізняються.
3. Під час роботи з фотографіями розмежовувати спостереження та інтерпретацію.
4. Не ототожнювати історичні події, процеси та оцінки. Особливо обережно працювати з узагальненнями про результати революції.
5. Враховувати, що спогади членів родини можуть відрізнятися від оцінок у підручниках. Це можливість навчати критичної роботи з історичною пам'яттю.
6. За обмеженого часу частину обговорення наслідків можна перенести в додаткову письмову рефлексію.

Дослідницький зошит учня

Гідність і свобода: Помаранчева революція

Матеріали для дослідження

1.Україна перед вибором.

Аналіз передвиборчих програм.

Прочитайте витяги з уривків передвиборчих програм кандидатів на пост Президента України у 2004 році Віктора Ющенка та Віктора Януковича та виберіть ту, яка сподобалася більше. Обґрунтуйте, чому?

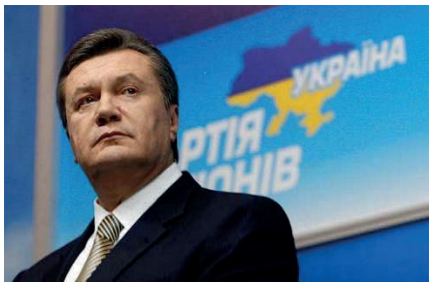
Віктор Ющенко, кандидат від опозиції:

«Я бачу Україну справедливою і заможною європейською державою. Де кожна людина може реалізувати свої можливості, не шукаючи кращої долі за кордоном. Де кожен, хто бажає працювати, має роботу і гідну зарплату. Де кожна дитина може отримати якісну освіту. Де кожен громадянин має доступ до належного медичного обслуговування; кожна літня людина отримує гідну пенсію. Де надійно захищене життя — сім'я, материнство та дитинство. Де шанують ветеранів. Де влада користується довірою та повагою громадян. Де державні чиновники компетентні та законослухняні, отримують високу зарплату і не беруть хабарів. Де всі рівні перед законом; де кожен із нас, а не лише багаті, може захистити свої права у суді. Де надійно гарантовані свобода думки, свобода слова, свобода совісті. Я бачу Україну державою, яку шанують і цінують її власні громадяни і до якої з повагою ставляться у світі».

Рис. 1.1 Додаток 1.1. Джерело: https://cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp0099579.html

Віктор Янукович, провладний кандидат:

«Участь широких кіл громадськості у формуванні та реалізації державної політики і законотворенні, політичний плюралізм, відкритий діалог, конструктивна співпраця, солідарна відповідальність — так ми подолаємо відчуженість державного механізму від життєвих потреб людини.

Конституційна, судово-правова, адміністративна та військова реформи спрямовуватимуться на розвиток демократії, місцевого самоврядування, захист прав і свобод громадян, підвищення національної безпеки держави.

Забезпечимо розвиток національного законодавства, його адаптацію до усталених європейських правових стандартів і стабільність.

Зовнішня політика, участь України у світових і регіональних інтеграційних процесах, євроінтеграційний поступ, співробітництво з Російською Федерацією та іншими державами, які є нашими традиційними партнерами, будуть поглиблені, підпорядковані національним інтересам, зміцненню нашої держави.

Відродимо високу мораль і патріотизм. На державній службі працюватимуть чесні професіонали.

Відкриємо нові джерела народної енергії. Забезпечимо розширення участі та керівну роль жінок у державному управлінні. Дамо широку дорогу молоді для служіння народові. Зміцнимо народовладдя та парламентаризм».

Рис. 1.2. Додаток 1.2. Джерело: https://cvk.gov.ua/pls/vp2004/wp009b927.html

2. Коли порушують право вибору.

Розмова представників штабу, питання фальсифікацій

Прочитайте діалог членів передвиборчого штабу В. Януковича. Дайте відповіді на запитання 1–4.

1 особа: Як справи у вас?

2 особа: У нас поки є дані на 14.30. Поки програємо 1.46.

1 особа: Нам о шостій треба вийти з плюсом вже.

2 особа: Після 19.00 я дам реальні результати, утрясемо параметри, виходимо на потрібні параметри ... по всіх областях.

Додаток 1.3. Джерело: https://www.pravda.com.ua/articles/2004/11/26/3004715/

1. Про що, на вашу думку, йдеться у цій розмові?

_____

_____

2. Як ви думаєте, чи відповідають дії працівників штабу провладного кандидата у президенти його передвиборчій програмі? Які положення програми порушені?

_____

_____

3. Чи є такі дії штабу В. Януковича законними?

_____

_____

4. Чи може людина, яка вчиняє такі дії, обіймати посаду Президента України? Обґрунтуйте свою відповідь.

_____

_____

3. Майдан як відповідь громадян

Особистий вибір. Світлини протестів.

Уявіть, що Ви дізналися, що влада сфальсифікувала результати виборів на користь свого кандидата. Які ваші подальші дії?

Рис. 1.3. Джерело: https://www.istpravda.com.ua/articles/2010/11/9/3469/

ЦЕНТРАЛЬНА ВИБОРЧА КОМІСІЯ

ПОСТАНОВА
№ 1264
від 24 листопада 2004 року
м. Київ

Про результати виборів Президента України 21 листопада 2004 року та обрання Президента України

Відповідно до частин сьомої, восьмої статті 85 Закону України «Про вибори Президента України», на підставі Протоколу Центральної виборчої комісії про результати повторного голосування з виборів Президента України 21 листопада 2004 року, керуючись статтями 12, 13, пунктом 14 статті 18 Закону України «Про Центральну виборчу комісію», Центральна виборча комісія

ПОСТАНОВЛЯЄ:

1. Президентом України обрано Януковича Віктора Федоровича, 1950 року народження, Прем'єр-міністра України, який працює у Кабінеті Міністрів України, проживає в м. Києві, члена Партії регіонів, висунутого Партією регіонів.

2. Цю постанову у триденний строк з дня її прийняття оприлюднити у газетах «Голос України» та «Урядовий кур'єр».

Голова Центральної виборчої комісії
С. КІВАЛОВ

На світлинах зображено учасників Помаранчевої революції, які вийшли на Майдан, щоб домогтися справедливого підрахунку голосів. Як би ви описали настрої, які панували на Майдані? Якими були вимоги протестувальників? Чи підтримали би ви ці вимоги? Обґрунтуйте свої відповіді.

Рис. 1.4

Рис. 1.5.

Світлини Володимира Писаренка. З архіву НМРГ.

Рис. 1.6. Світлина Миколи Левчука. Джерело: https://www.istpravda.com.ua/artefacts/2010/11/22/5528/#nanogallery/ngy2p/0/12

Рис. 1.7 Джерело: https://www.istpravda.com.ua/artefacts/2010/11/22/5528/#nanogallery/ngy2p/0/21

1. Змирився/лась б і перестав/ла б ходити на вибори, адже я ні на що не впливаю.
2. Чекав/ла би наступних виборів, щоб змінити ситуацію на краще.
3. Вийшов/ла би на протест, щоб домагатися справедливості. Зміни залежать від мене.

4. За що боролися українці

Передвиборча листівка.

Прочитайте текст з листівки виборчого штабу Віктора Ющенка. Які цінності задекларовані у тексті? А потім дайте відповідь на запитання, у яких фрагментах цього тексту, на вашу думку, йдеться про гідність і свободу? Поясніть.

5. Перемога та її наслідки

Рішення Верховного Суду, політичні зміни, здобутки й проблеми.

8 грудня 2004 року, коли мітинги на підтримку Віктора Ющенка ще тривали, Верховна Рада України ухвалила закон «Про внесення змін до Конституції України», який перетворив Україну з президентсько-парламентської на парламентсько-президентську республіку. Яка форма устрою є, на вашу думку, кращою для України? Чому?

6. Які уроки залишила революція

Підсумкова рефлексія

3 грудня 2004 року Верховний Суд України визнав нечинними результати другого туру президентських виборів і ухвалив рішення про переголосування. 26 грудня відбувся повторний другий тур. За підрахунками Центральної виборчої комісії переможцем на виборах президента став Віктор Ющенко.

Перегляньте таблицю, де перераховано як позитивні, так і негативні процеси, які спостерігались у суспільно-політичному житті країни упродовж 2005–2010 років, і дайте відповіді на запитання, які наведено нижче.

Таблиця 1.

+	-
1. Утвердження України як самостійної держави на колишньому пострадянському просторі. 2. Поліпшення іміджу України на міжнародній арені. 3. Зростання національної свідомості. Розвиток політики національної пам'яті. 4. Поступ громадянського суспільства як основного рушія демократичних перетворень. 5. Демократизація країни, усвідомлення важливості свободи слова, політичних і громадянських свобод. 6. Орієнтація на європейський вектор у зовнішній політиці; подання Україною заявки на отримання Плану дій щодо членства в НАТО. 7. Збільшення економічної свободи, що призвело до збільшення іноземних інвестицій та найбільшому зростанню ВВП за всю історію сучасної України (з 65 млрд дол. у 2004 р. до 180 млрд дол. у 2008 р.).	1. Через конфлікти всередині «помаранчевої» команди владні структури втратили контроль над процесами у країні. Це призвело до зростання корупції, погіршення ситуації з дотриманням законів і, врешті, до розчарування Майданом і приходом до влади у 2010 р. Віктора Януковича. 2. Суспільство не бере участі у житті країни, вважаючи, що це лише справа політиків. 3. Подальша поляризація країни на «схід» і «захід», ідея якої активно просувалася політтехнологами Віктора Януковича та Росією ще під час виборів 2004 року. 4. Не покарано винних за фальсифікації під час передвиборчої кампанії.

1. Як ви думаєте, оцінюючи всі плюси та мінуси подальшого розвитку країни, чи варто було виходити на протести у 2004 році? Як розвивалася би держава, якби люди не виступили проти фальсифікацій?

_____

_____

2. Завдяки чому або кому Україна досягла певних успіхів?

_____

_____

3. Чому були зроблені помилки і хто несе відповідальність за них — політики чи суспільство?

_____

_____

Розділ ІІ
Методичні матеріали до заняття

Гідність і свобода:
Революція Гідності

Методична розробка заняття

Цільова аудиторія: учні старших класів, студенти

Тривалість: 45 хвилин

Тип уроку: урок поглиблення, осмислення та застосування історичних знань

Формат: інтерактивне заняття з аналізом документів, візуальних джерел, усних свідчень і груповими завданнями.

1.Мета заняття

Поглибити розуміння учнями причин, ключових подій та історичного значення Революції Гідності; показати, як захист демократичних прав, людської гідності та свободи став основою масового громадянського спротиву; розкрити значення самоорганізації суспільства та громадських ініціатив Майдану; розвивати навички критичного аналізу джерел, аргументованого обговорення суспільно важливих питань і відповідальної громадянської позиції.

Очікувані результати навчання

Після уроку учні зможуть:

- пояснювати причини початку Євромайдану та чинники його переростання в Революцію Гідності;
- характеризувати зміну вимог і настроїв протестувальників упродовж листопада 2013 – лютого 2014 року;
- аналізувати документи, плакати, фотографії та особисті свідчення учасників подій;
- пояснювати, чому насильство проти мирних протестувальників стало переломним моментом;
- визначати роль громадських ініціатив і самоорганізації у забезпеченні життєдіяльності Майдану;
- розкривати зміст понять «свобода», «гідність», «солідарність», «відповідальність» у контексті Революції Гідності;
- аргументовано пояснювати історичне значення подій 2013–2014 років.

Ключові поняття: *Євромайдан, Революція Гідності, свобода, людська гідність, права людини, мирний протест, громадянський спротив, солідарність, самоорганізація, громадська ініціатива.*

Необхідні матеріали: витяг із розпорядження Кабінету Міністрів України від 21 листопада 2013 року № 905-р, фотографії листопадового Євромайдану, матеріали про силовий розгін протестувальників 30 листопада, фотографії плакатів грудня 2013 – лютого 2014 року, інфографіка щодо законів 16 січня 2014 року, логотипи громадських ініціатив Майдану, витяги зі спогадів учасників Революції Гідності, проєктор, аркуші для роботи.

2. Хід заняття

Етап 1. Актуалізація знань «Від Помаранчевої революції до Євромайдану» (4 хв)

Метод: асоціативний ряд і проблемне запитання.

Учитель пропонує пригадати основні висновки попереднього уроку.

Запитання:

- *Які цінності захищали учасники Помаранчевої революції?*
- *Чому для демократії важлива участь громадян у суспільному житті?*
- *Чи означає перемога одного протесту, що потреба захищати свої права більше не виникатиме?*

На дошці записуються три слова:

СВОБОДА — ГІДНІСТЬ — ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Учитель пропонує учням висловити припущення, як ці поняття можуть бути пов'язані між собою.

Вступне слово

Минуло дев'ять років після Помаранчевої революції. Восени 2013 року Україна знову опинилася перед важливим суспільно-політичним вибором. Рішення влади призупинити підготовку до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом викликало протест.

Проте невдовзі події вийшли далеко за межі питання євроінтеграції. На перший план постали проблеми прав людини, свободи, відповідальності влади та людської гідності.

Проблемне запитання заняття:

Чому протест за європейський вибір перетворився на Революцію Гідності?

Етап 2. Історичне джерело «Рішення, яке викликало протест» (5 хв)

Метод: аналіз офіційного документа та робота в парах.

Учитель нагадує, що з 2007 року Україна вела переговори щодо підготовки Угоди про асоціацію з ЄС.

21 листопада 2013 року Кабінет Міністрів України видав розпорядження № 905-р про призупинення процесу підготовки до укладення Угоди.

Учні отримують скорочений текст документа із запропонованих методичних матеріалів. Додаток 2.1

Завдання 1. Що повідомляє документ?

Працюючи в парах, учні визначають:

Яке рішення ухвалив уряд?

Якими аргументами влада пояснювала його?

Яке місце в документі посідають економічні відносини з Російською Федерацією?

Які можливі суспільні наслідки такого рішення можна було передбачити?

Завдання 2. Рішення влади очима громадянина

Уявіть, що ви студент або студентка українського університету в листопаді 2013 року. Ви підтримуєте європейську інтеграцію та очікуєте підписання Угоди. Як би ви сприйняли повідомлення про призупинення підготовки до неї?

Учні формулюють коротку відповідь.

Питання для спільного обговорення:

Чому міжнародно-політичне рішення могло викликати масовий громадянський протест?

Які демократичні способи впливу на владу мають громадяни, що не погоджуються з її рішеннями?

Чи завжди незгода з рішенням влади означає заперечення законності державних інституцій?

Методичний акцент: учитель/викладач допомагає розмежувати оцінку політичного рішення та право громадян мирно висловлювати свою незгоду з ним.

Етап 3. Візуальне дослідження «Євромайдан: перші дні протесту» (5 хв)

Метод: порівняльний аналіз історичних фотографій.

Учитель демонструє світлини листопада 2013 року з наданих матеріалів. Рис. 2.1–2.3

Спочатку учням пропонується уважно роздивитися фотографії без коментарів.

Запитання першого рівня — спостереження:

Що саме зображено?

Які символи або написи ви бачите?

Які дії виконують учасники?

Що можна сказати про характер зібрання?

Запитання другого рівня — інтерпретація:

Які настрої могли панувати серед учасників Євромайдану?

Яких змін вони прагнули?

Чому серед протестувальників було багато молоді?

Запитання третього рівня — осмислення:

Чому для молодих людей питання майбутнього країни може мати особливе значення?

Чи можна вважати участь у мирному протесті формою громадянської відповідальності?

Очікуваний висновок: початковий етап Євромайдану був насамперед пов'язаний із підтримкою європейського курсу України та незгодою з рішенням влади про призупинення підготовки до підписання Угоди про асоціацію.

Етап 4. Переломний момент «Ніч 30 листопада» (6 хв)

Метод: аналіз історичної події та встановлення причинно-наслідкових зв'язків.

Учитель повідомляє:

У ніч проти 30 листопада 2013 року співробітники спецпідрозділу МВС «Беркут» жорстоко розігнали протестувальників на майдані Незалежності в Києві. Серед постраждалих були студенти та інші учасники мирного зібрання.

Подія викликала масштабне суспільне обурення. 1 грудня в Києві відбувся багатолюдний протест проти насильства та свавілля влади.

Учитель демонструє одну або дві попередньо відібрані фотографії, які дають змогу обговорити подію без використання надмірно травматичного візуального матеріалу. Рис. 2.4–2.5

Завдання «Що змінилося?»

Учні порівнюють два етапи:

До 30 листопада	**Після 30 листопада**
Переважно протест проти призупинення євроінтеграційного процесу	Масове обурення насильством проти мирних протестувальників
Вимога повернення до європейського курсу	Вимоги відповідальності винних, захисту прав громадян і політичних змін
Європейський вибір як провідна тема	Гідність, свобода, справедливість і відповідальність влади як центральні теми

Запитання для обговорення:

- *Чому побиття протестувальників викликало сильну реакцію суспільства?*
- *Які права людини були порушені під час силового розгону мирного зібрання?*
- *Чому після 30 листопада змінилися масштаби та характер протесту?*
- *Як ця подія пов'язана з поняттям людської гідності?*

Підсумкове запитання:

Чому люди, які могли не поділяти всіх політичних вимог Євромайдану, також долучилися до протестів?

Очікуваний висновок: насильство проти мирних протестувальників стало одним із ключових чинників переростання Євромайдану в широкий рух за захист прав, свобод і гідності людини.

Етап 5. Дослідження «Майдан мовою плакатів» (7 хв)

Метод: робота в малих групах з візуальними джерелами.

Учитель демонструє фотографії плакатів Революції Гідності грудня 2013 – лютого 2014 року з наданої добірки.

Рис. 2.6–2.13

Клас об'єднується в групи по 3–4 особи.

Кожна група обирає два плакати.

Завдання:

Прочитайте гасла та поясніть їхній зміст.

Яку проблему або суспільну вимогу відображає кожен плакат?

Які цінності можна визначити за їхнім змістом?

Чи можна встановити, як змінювалися вимоги протестувальників порівняно з листопадом 2013 року?

Чим плакат як історичне джерело відрізняється від офіційного документа?

Додаткове проблемне запитання:

Чи можна за гаслами окремих протестувальників робити висновки про позицію всього Майдану?

Учні презентують результати групової роботи.

Підсумкове слово вчителя

Плакати та гасла Революції Гідності є важливими історичними джерелами. Вони відображають суспільні настрої, прагнення, цінності й реакцію учасників на події.

Водночас Майдан об'єднував людей із різними поглядами й очікуваннями. Саме тому для вивчення революції важливо використовувати різні типи джерел.

Етап 6. Свобода під загрозою. Закони 16 січня 2014 року (5 хв)

6 січня 2014 року Верховна Рада України ухвалила пакет законів, які в суспільстві отримали назву «диктаторські».

Вони передбачали суттєві обмеження свободи мирних зібрань, свободи слова, діяльності громадських організацій та посилення відповідальності за окремі дії учасників протестів.

Ухвалення цих законів викликало нову хвилю обурення серед протестувальників і сприяло загостренню протистояння між владою та учасниками Майдану.

Завдання 1. «Які права опинилися під загрозою?»

Учитель демонструє інфографіку із дослідницького зошита, присвячену законам 16 січня 2014 року. Рис. 2.14

Учням пропонується ознайомитися з основними положеннями законів (додаток 2.2) та відповісти на запитання:

- *Які права та свободи громадян могли бути обмежені внаслідок ухвалення цих законів?*
- *Які положення, на вашу думку, найбільше впливали на можливість громадян брати участь у мирних протестах?*
- *Якою могла бути мета ухвалення таких законів?*

Етап 7. «Майдан як простір самоорганізації та загальноукраїнське явище» (5 хв)

Метод: аналіз візуальних джерел, інтерактивне обговорення.

Революція Гідності тривала кілька місяців.

Увесь цей час Майдан функціонував як своєрідне місто в місті. Його життєдіяльність забезпечували тисячі людей, які добровільно об'єднувалися, створювали громадські ініціативи, організовували харчування, медичну допомогу, інформаційну підтримку та інші необхідні послуги.

Завдання «Як працював Майдан?»

Учитель демонструє логотипи громадських ініціатив Майдану з дослідницького зошита. Рис. 2.16–2.19

Учням пропонується визначити, які функції виконували ці ініціативи, та відповісти на запитання:

- *Які потреби учасників Майдану забезпечували громадські ініціативи?*
- *Чому люди добровільно брали на себе відповідальність за організацію допомоги?*
- *Що спільного між громадськими ініціативами Майдану та сучасним волонтерським рухом?*
- *Про що свідчать назви міст і населених пунктів на цих дощечках? Чому Революцію Гідності можна назвати загальноукраїнським явищем?*

Підсумкове обговорення:

Чи зміг би Майдан вистояти протягом кількох місяців без самоорганізації та взаємодопомоги його учасників?

Очікуваний висновок: самоорганізація Майдану продемонструвала здатність громадян об'єднуватися заради спільної мети, добровільно брати на себе відповідальність та спільними зусиллями розв'язувати проблеми. Цей досвід став яскравим проявом активності громадянського суспільства.

Революція Гідності стала загальноукраїнським явищем, адже об’єднала людей із різних регіонів України навколо спільних цінностей: свободи, гідності та справедливості. Майдан продемонстрував, що незалежно від місця проживання громадяни здатні об’єднуватися, виявляти солідарність і спільно відстоювати майбутнє своєї держави.

Методична рекомендація: під час обговорення варто наголосити, що громадянське суспільство — це не лише громадські організації, але й ініціативи людей, які добровільно об'єднуються для розв'язання спільних проблем з усіх куточків України.

Етап 8. Особисті свідчення «Як Майдан змінив людей?» (5 хв)

Метод: коротке читання та рефлексія.

Учитель пропонує один або два уривки зі спогадів учасників Революції Гідності, представлених у матеріалах: Софії Бориско, Андрія Цимбала, Олександри Дубічевої або Юрія Дерев'янка.

Запитання:

- *Що спонукало автора або авторку свідчення до участі в подіях?*
- *Які особисті зміни відбулися внаслідок пережитого?*
- *Які цінності відображає свідчення?*
- *Чому особисті спогади важливі для розуміння історичних подій?*

Учитель звертає увагу, що усні свідчення дозволяють побачити історію через індивідуальний досвід, однак не відображають усієї багатоманітності поглядів учасників революції.

3. Підсумкова рефлексія (3 хв)

Метод: «Три слова — один висновок».

Учитель повертається до слів, записаних на початку заняття:

СВОБОДА — ГІДНІСТЬ — ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Учні мають сформулювати одним або двома реченнями, як ці поняття пов'язані з Революцією Гідності.

Орієнтовні початки відповідей:

Революція Гідності отримала таку назву, тому що…

Учасники Майдану захищали не лише…, але й…

Самоорганізація Майдану продемонструвала, що…

Досвід Революції Гідності важливий сьогодні, тому що…

Підсумкове слово вчителя/викладача

Революція Гідності почалася як протест проти зміни євроінтеграційного курсу України, але переросла в широкий громадянський рух за права людини, свободу, справедливість та відповідальність влади.

Її досвід показав, що гідність і свобода — це не лише проголошені принципи. Вони виявляються у конкретних діях людей, у здатності об'єднуватися, підтримувати одне одного та брати відповідальність за майбутнє суспільства.

Революція Гідності завершилася загибеллю багатьох учасників протестів, яких Україна вшановує як Героїв Небесної Сотні. Пам'ять про них є важливою частиною осмислення подій, ціни захисту свободи та відповідальності держави перед своїми громадянами.

Головна думка уроку: людська гідність, свобода й відповідальність тісно пов'язані між собою, а громадянська солідарність здатна стати основою масштабних суспільних змін.

Додаткове завдання (за бажанням): «Одна історія Революції Гідності»
Оберіть одну історію учасника або учасниці Майдану з опублікованих усних свідчень. Підготуйте коротку розповідь, у якій дайте відповіді:
Ким була ця людина?
Що спонукало її долучитися до протестів?
Які події стали для неї найважливішими?
Які цінності відображає її особиста історія?
Що її досвід допомагає зрозуміти про Революцію Гідності?
Вкажіть джерело, з якого отримано інформацію.

Методичні рекомендації для вчителя/викладача

Розмежовувати історичні факти, їх інтерпретації та особисті оцінки.
Не вимагати від учнів особистих історій про втрати, війну або участь родини в протестах.
Під час обговорення прав людини звертати увагу на правові механізми їх захисту.
Не обмежувати дослідження Революції Гідності винятково політичними подіями. Важливо розкривати людський вимір революції та приклади громадянської взаємодопомоги.
Враховувати різницю між історичними джерелами: офіційний документ, фотографія, плакат і особистий спогад дозволяють досліджувати різні аспекти події.
Зберігати зв'язок уроку з попереднім заняттям про Помаранчеву революцію, щоб учні могли побачити як спільні риси, так і відмінності двох Майданів.

Дослідницький зошит учня

Гідність і свобода: Революція Гідності

Матеріали для дослідження

1. Рішення, що викликало протест

Розпорядження уряду від 21 листопада 2013 року

З 2007 року Україна почала переговори щодо підготовки Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Однак 21 листопада 2013 року Кабінет Міністрів України видав розпорядження № 905-р.
Прочитайте його текст та дайте відповіді на запитання нижче.

«З метою вжиття заходів щодо забезпечення національної безпеки України, більш детального вивчення та опрацювання комплексу заходів, які необхідно здійснити для відновлення втрачених обсягів виробництва та напрямів торговельно-економічних відносин з Російською Федерацією та іншими державами-членами Співдружності Незалежних Держав, формування належного рівня внутрішнього ринку, який забезпечував би паритетні відносини між Україною та державами-членами Європейського Союзу, що є базовим принципом міжнародного права і основою економічної безпеки держави:
1. Призупинити процес підготовки до укладання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським Співтовариством з атомної енергії і їх державами-членами, з іншої сторони, і дію рішення Кабінету Міністрів України від 18 вересня 2013 р. «Про підготовку до підписання проекту Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом і його державами-членами, з іншої сторони».
2. Міністерству закордонних справ разом з Міністерством економічного розвитку і торгівлі, Міністерством промислової політики:
– запропонувати Європейському Союзу та Російській Федерації утворити комісію на тристоронній основі для опрацювання комплексу питань, спрямованих на відновлення втрачених обсягів виробництва та напрямів торговельно-економічних відносин, розширення та сприяння міжнародній торгівлі, подальшу лібералізацію ринку, узгодження для покращення умов провадження підприємницької діяльності;
– відновити активний діалог з Російською Федерацією та іншими країнами Митного союзу і державами-членами Співдружності Незалежних Держав щодо пожвавлення торговельно-економічних зв'язків з метою збереження та зміцнення спільними зусиллями потенціалу держави».

Додаток 2.1
Джерело: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2013-%D1%80#Text

1. Чим влада обґрунтувала необхідність відкласти підписання угоди? Чи вважаєте ви таке рішення вірним? Чому?

_____

_____

2. Як би ви відреагували на Розпорядження?

_____

_____

2. Євромайдан.

Мирні протести.

Перегляньте світлини з Майдану у листопаді 2013 року.
Якими були вимоги протестувальників? Як би ви охарактеризували атмосферу на Майдані? Які настрої панували серед протестувальників на світлинах?

Рис. 2.1
Світлина Олександра Ком'яхова. З архіву НМРГ

Рис. 2.2
Світлина Володимира Луця. З архіву НМРГ

Рис. 2.3
Світлина Олександра Заклецького. Джерело: https://digitalmaidan.org/photo/euromaidan/maidan-with-love

3. Від Євромайдану до Революції Гідності

Застосування сили проти протестувальників.

Перегляньте світлини з розгону мітингувальників 30 листопада 2013 року.

Як ви думаєте, чи законним був наказ влади розігнати учасників протесту? Чи виправдані такі жорстокі методи, які використали бійці спецпідрозділу МВС «Беркут»? Чого, на вашу думку, боялася влада?

Рис. 2.4 Джерело: https://digitalmaidan.org/video/euromaidan/brutalnyj-rozgin-euromaidanu-30-lystopada-2013

Рис. 2.5 Джерело: https://digitalmaidan.org/photo/euromaidan/maidan-with-love

4. Про що говорив Майдан

Плакати, гасла, зміна вимог

Прочитайте гасла на плакатах періоду грудня 2013 – лютого 2014 року та дайте відповіді на запитання 1–3.

Рис. 2.6

Рис. 2.7

Світлини Петра Гончара. З архіву НМРГ

Рис. 2.8

Рис. 2.9

Світлини Юрія Гармаша. З архіву НМРГ

Рис. 2.10. Світлина Максима Білоуса. З архіву НМРГ

Рис. 2.11

Рис. 2.12

Рис. 2.13

Світлини Володимира Луця. З архіву НМРГ

1. Чи змінилися настрої протестувальників порівняно з першим етапом Майдану, який тривав з 21 по 29 листопада 2013 року?

_____

_____

2. Якими були основні вимоги учасників Революції Гідності після розгону 30 листопада?

_____

_____

3. Оберіть два плакати, гасла на яких вам сподобалися найбільше. Як ви розумієте їхнє значення та обґрунтуйте ваш вибір.

_____

_____

5. Свобода під загрозою

Закони 16 січня 2014 року

16 січня 2014 року Верховна Рада України ухвалила пакет законів, які народ назвав «диктаторськими».

На вашу думку, якою була мета ухвалення цих законів? Чи можуть такі закони діяти в демократичній країні?

1. У колоні більше ніж п'ять машин не їхати

Автомобілістам заборонили їхати у колоні, де більше ніж п'ять машин. За порушення закону водій міг сплатити штраф до 850 гривень або втратити водійські права на строк від одного до двох років. Цей закон поширювався і на похоронні процесії.

2. Обмеження ЗМІ

Закон заборонив діяльність інформаційним агентствам без державної реєстрації. Ті ЗМІ, які не припинили роботу, мусили сплатити штраф — 17 тисяч гривень, а їхнє майно підлягало конфіскації.

3. До в'язниці через захисний шолом

Мітингувальники втратили право носити на заходах протесту шолом чи маску, а також одягати камуфляж. Порушників могли арештувати на 15 діб або зобов'язати виплатити 4 тисячі гривень штрафу.

Додаток 2.2 Рис. 2.14 Інфографіка: Український інтерес. Джерело: https://uain.press/articles/splyundrovana-demokratiya-abo-diktatorski-zakoni-16-go-sichnya-2014-662356

4. Екстремістська діяльність і наклеп

Термін «екстремізм» тодішні посадовці запозичили з російського законодавства. Згідно з документом, екстремістською діяльністю є заклики до насильницької зміни конституційного ладу, перешкода правоохоронним органам чи посадовцям, наклеп у ЗМІ та інтернеті, поширення недостовірних відомостей. Порушник міг сплатити штраф від 850 гривень до 14 тисяч гривень або отримати три роки в'язниці.

5. 15 діб за встановлення намету

Ви мали отримати дозвіл у міліції на встановлення намету чи сцени. За порушення вас могли арештувати на 15 діб або виписати штраф у розмірі 5 тисяч гривень.

6. Два роки тюрми за груповий протест

За участь у груповому протесті, або, як його визначили у законі — «за порушення громадського порядку», суд міг ув'язнити вас до двох років.

7. SIM-карта за паспортом

Ваша мобільна SIM-карта могла стати персоналізованою та використовуватись як ідентифікатор. Водночас більшість українських операторів підтримали цей закон.

8. За блокування житла — шість років

Групу, яка перешкоджала доступ до житла чи іншої нерухомості особи, могли засудити до шести років позбавлення волі.

9. Арешт за допомогу протестам

Ви мали сплатити понад 10 тис. грн штрафу чи 10 діб просидіти під арештом, якщо надали приміщення, транспорт, інші засоби для проведення незаконних мітингів та акцій.

10. No Internet

Кожен провайдер мав отримати ліцензію на поширення інтернету або за непослух сплатити штраф близько 7 тисяч гривень.

6. Майдан як громадянське суспільство

Майдан — загальноукраїнське явище. Самоорганізація та громадські ініціативи

Ця «стіна» з'явилася на Майдані під час протестів. Про що розповідають дощечки з написами?

Рис. 2.15. Світлина Володимира Луця. З архіву НМРГ

Майдан зміг вистояти упродовж кількох місяців завдяки високій самоорганізації суспільства. Перегляньте зображення нижче та дайте відповіді на запитання 1–3.

Рис. 2.16

Рис. 2.17

Рис. 2.18

Рис.2.19

1. За які сфери життєдіяльності Майдану відповідали ініціативи, логотипи яких ви бачите?

_____

_____

2. Чи можете назвати інші ініціативи Майдану?

_____

_____

3. Чи вважаєте ви, що самоорганізація є важливим чинником виживання суспільства? Поясніть вашу думку.

_____

_____

7. Революція в історіях людей

Особисті свідчення учасників

Прочитайте спогади учасників Революції Гідності та дайте відповіді на запитання 1–4.

Що спонукало мене вийти? Мені здається, для кожного з нас, хто тоді вийшов, це насамперед була боротьба з несправедливістю. Коли нарешті з'являється шанс на якесь краще майбутнє — перед тобою відкриваються перспективи, європейський вектор розвитку, і раптом в один момент тобі кажуть: «Ні. Не так. Розвертаємося на 90 градусів і рухаємось в інший бік». Тож головним рушійним мотивом, на мою думку, було насамперед оце відчуття несправедливості.

Софія Бориско, студентка. Джерело: Майдан від першої особи. 45 історій Революції Гідності. Київ, 2015. С.45.

Так, у нас виокремилася певна частина суспільства, яка почала тягнути інших за собою. Бути українцем стало модно. І це круто, коли є такий націоналістичний тренд у суспільстві. Але для когось це просто… красиво, це гра, а комусь українство коштувало смерті — сина, батька, чоловіка, дружини…

Звісно, ті, хто помер, були готові віддати свої життя. Українство, яке розвивається зараз — це початок, добра основа для того, аби почати щось реалізовувати. Та не один десяток років, мабуть, має пройти, аби щось справді реалізувалося.

Я цілковито змінив ставлення до життя — цінності, погляд на людей. Ці події так тебе змінюють… І ти на кожен день по-новому дивишся. Коли переживаєш щось таке, як ця революція, починаєш цінувати справжні речі у житті — просто є такий потяг до справжності й небажання витрачати свій час на щось непотрібне, некорисне, адже тим, що у нас є цей час, ми завдячуємо своїм загиблим товаришам.

Для мене це була революція, в принципі, класична, з класичним кінцем, на жаль. У нас в Україні завжди є частина свідомих людей, вони є оплотом змін. Та, на жаль, нас менше. Не було такої критичної маси людей, яка змінила б усе мирним шляхом. Тобто ця критична маса була, в перший день, і якби її тоді спрямувати, все могло б скластися по-іншому. Мільйон людей у центрі міста все змінив би. Його ніхто не розганяв би і не топив у крові. Просто коли ситуація затягується, вона не може вирішитися безболісно. Це як хвороба — можна одразу вилікувати, а можна занедбати.

Взагалі, революція — нездоровий процес, тому що вона намагається з чимось боротися. Є злочинна влада — це нездорово. І революція, яка намагається побороти цю злочинну владу, виникає не від доброго життя — вона виникає від життя, з яким люди не згодні. Нормальний процес — це нормальне життя, нормальна влада, чесна виборча система…

Андрій Цимбал, студент. Джерело: Майдан від першої особи. 45 історій Революції Гідності. Київ, 2015. С. 295, 296

Я думаю, що це одна з тих історій, які більші за нас. Ми ці зміни зможемо побачити і зрозуміти за якийсь час. Знаєте, це логіка: «Після — не значить внаслідок». Я не знаю, чи це зміни, чи ні — люди більше допомагають одне одному. Але якби ці люди не були такими від самого початку — Майдан би не відбувся. Майдан — це як збільшувальне скло: воно не може показати або виявити те, чого не було від початку.

Країна точно змінилась. Що змінилося? З'явилося відчуття, що коли треба — за мене вийдуть мільйони, як за цих студентів, побитих тоді «Беркутом». Що кожен може опинитися на тому місці, й кожен може відчути, що вся країна — за ним. Що тебе витягнуть. Що тебе врятують.

Олександра Дубічева, медикиня Майдану. Джерело: Майдан від першої особи. 45 історій Революції Гідності. Київ, 2015. С. 278.

Саме Майдан, саме внутрішнє бажання людей жити зовсім за іншими правилами змінило і їхню ідентичність. Відбулося переосмислення і багатьох речей, пов'язаних з політикою безпеки, зокрема зі ставленням до НАТО і багатьох інших міжнародних організацій.

Кожний тиждень того періоду за інтенсивністю проживання можна прирівняти до кількох місяців. На Майдані я знайшов багато друзів, відкрив для себе безліч позитивних рис у різних людей, зокрема й у тих, які мене оточують. Це був просто неймовірний період — коли ти падав з ніг, але розумів — те, що відбувається, дуже важливо для майбутнього твоїх дітей, твоєї родини, твоєї країни.

Юрій Дерев'янко, політик. Джерело: Майдан від першої особи. 45 історій Революції Гідності. Київ, 2015. С. 167
Додаток 2.3

1. Як, на вашу думку, Майдан змінив авторів спогадів?

_____

_____

2. Як автори спогадів оцінюють зміни, які відбулися в українському суспільстві під час Майдану та в перші місяці після тих подій?

_____

_____

3. Чи згодні ви з думкою Андрія Цимбала, який вважає, що революція, Майдан — це відповідь на проблеми у державі? Чи має народ право на протест, якщо так, у якому випадку? Обґрунтуйте вашу позицію.

_____

_____

Чому революція стала Революцією Гідності?

Підсумкові рефлексії

Чому, на вашу думку, протести листопада 2013 – лютого 2014 років отримали назву Революція Гідності?

_____

_____

Розділ ІІІ
Інформаційні матеріали

Майдани: хроніка подій

І. ПОМАРАНЧЕВА РЕВОЛЮЦІЯ (2004 РІК)

Помаранчева революція — масові мирні протести українських громадян, що відбулися наприкінці 2004 року у відповідь на масштабні порушення та фальсифікації під час президентських виборів. Вона стала важливим етапом боротьби українців за демократичні права, свободу вибору та право самостійно визначати майбутнє своєї держави.

Передумови та причини

На початку 2000-х років в Україні посилювалося суспільне невдоволення діяльністю влади. Корупція, вплив олігархічних груп на політичне життя, обмеження свободи слова, недовіра до державних інституцій та залежність від російського впливу створювали передумови для протестних настроїв.

Президентські вибори 2004 року відбувалися в умовах гострого політичного протистояння. Основними кандидатами стали чинний прем'єр-міністр Віктор Янукович, якого підтримувала влада, та лідер опозиційного блоку «Наша Україна» Віктор Ющенко.

Виборча кампанія супроводжувалася численними порушеннями, використанням адміністративного ресурсу, інформаційними маніпуляціями та тиском на опозицію. Важливою подією стало отруєння Віктора Ющенка у вересні 2004 року.

Безпосереднім поштовхом до масових протестів стали порушення під час другого туру президентських виборів 21 листопада 2004 року та оголошення результатів, які не відповідали даним незалежного екзитполу.

Початок і перебіг протестів

Увечері 21 листопада 2004 року на майдані Незалежності в Києві почали збиратися громадяни, які вимагали чесного підрахунку голосів. Уже наступного дня акції набули масового характеру. На Хрещатику виникло наметове містечко, яке стало центром тривалого мирного протесту.

24 листопада Центральна виборча комісія оголосила переможцем другого туру Віктора Януковича, який, за офіційними даними, отримав 49,46 % голосів проти 46,61 % у Віктора Ющенка. Водночас результати національного екзитполу свідчили про перевагу Віктора Ющенка. Це посилило суспільне обурення.

Протести поширилися на інші міста України. На центральних площах відбувалися мітинги, студенти організовували страйки, громадяни висловлювали підтримку вимогам чесних виборів.

Символом революції став помаранчевий колір, який використовувався у виборчій кампанії Віктора Ющенка. Помаранчеві стрічки, прапори, шарфи та плакати об'єднували учасників протестів. Одним із найвідоміших гасел було: «Разом нас багато, нас не подолати!».

Помаранчева революція продемонструвала високий рівень громадянської самоорганізації. Тисячі людей добровільно забезпечували протестувальників їжею, теплим одягом, місцями для ночівлі, допомагали підтримувати порядок у наметовому містечку. Важливу роль у мобілізації громадян відігравали громадські організації та молодіжні рухи, зокрема «Пора!».

27 листопада Верховна Рада України ухвалила постанову, якою визнала результати другого туру такими, що не відображають волевиявлення виборців, і висловила недовіру Центральній виборчій комісії.

Вирішальним моментом стало 3 грудня 2004 року, коли Верховний Суд України встановив порушення під час виборчого процесу, визнав неможливим достовірно встановити результати другого туру та ухвалив рішення про проведення повторного голосування.

8 грудня Верховна Рада України ухвалила зміни до Конституції, які передбачали перерозподіл повноважень між президентом, парламентом та урядом і перехід до парламентсько-президентської форми правління.

Результати Помаранчевої революції

26 грудня 2004 року відбулося повторне голосування другого туру президентських виборів. За його результатами переміг Віктор Ющенко, отримавши 51,99 % голосів виборців. 23 січня 2005 року відбулася його інавгурація.

Головним результатом Помаранчевої революції став захист права громадян на чесні вибори та мирне відстоювання свого волевиявлення.

Революція сприяла розвитку громадянського суспільства, зміцненню національної свідомості, утвердженню демократичних цінностей та посиленню європейського вектора розвитку України. Вона також привернула значну увагу міжнародної спільноти до українських суспільно-політичних процесів.

Водночас не всі очікування учасників протестів були реалізовані. Політичні конфлікти, повільне проведення реформ, корупція та невиконані обіцянки призвели до розчарування частини суспільства.

Однак **історичне значення Помаранчевої революції** виходить за межі результатів президентських виборів. Вона продемонструвала, що громадяни здатні об'єднуватися для захисту своїх прав і мирним шляхом впливати на політичні процеси.

Помаранчева революція стала важливим досвідом громадянської солідарності та самоорганізації, який українське суспільство використало під час Революції Гідності 2013–2014 років.

ІІ. РЕВОЛЮЦІЯ ГІДНОСТІ (2013–2014 РОКИ)

Революція Гідності — масовий громадянський протест, що тривав із 21 листопада 2013 року до 22 лютого 2014 року. Він розпочався через рішення української влади призупинити підготовку до підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, а згодом переріс у широкий суспільний рух за захист людської гідності, громадянських прав і свобод та демократичне майбутнє України.

Передумови та початок Євромайдану

Після обрання Віктора Януковича президентом України у 2010 році в державі посилилися авторитарні тенденції, концентрація влади, корупція та вплив Росії на політичні процеси. Зростало невдоволення суспільства діяльністю державних інституцій і порушеннями прав громадян.

Важливим питанням для українського суспільства стала європейська інтеграція. Підписання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом розглядалося як можливість проведення реформ, зміцнення демократії та наближення України до європейських стандартів.

21 листопада 2013 року Кабінет Міністрів України оголосив про призупинення підготовки до підписання Угоди. Це рішення викликало обурення частини громадян, насамперед молоді.

Того самого вечора після закликів у соціальних мережах, зокрема повідомлення журналіста Мустафи Найєма, на майдані Незалежності в Києві почали збиратися перші протестувальники. Уже впродовж наступних днів акції на підтримку європейського вибору відбулися в багатьох українських містах.

Протести отримали назву «Євромайдан». Важливу роль у їх організації відігравали студенти, громадські активісти, журналісти та небайдужі громадяни.

Від Євромайдану до Революції Гідності

Переломним моментом став силовий розгін протестувальників у ніч на 30 листопада 2013 року. Співробітники спецпідрозділу МВС «Беркут» жорстоко побили людей, які перебували на майдані Незалежності. Серед постраждалих було багато молоді.

Насильство проти мирних протестувальників викликало масштабне суспільне обурення. 1 грудня сотні тисяч громадян вийшли на вулиці Києва. Відтепер вимоги протесту стосувалися не лише європейської інтеграції, але й покарання винних у побитті, відставки уряду, відповідальності влади та захисту громадянських прав і свобод.

На майдані Незалежності виникло велике наметове містечко, почали споруджувати барикади, організовувати цілодобові чергування. Майдан став центром громадянського спротиву.

8 грудня відбулося одне з наймасовіших народних віч. У ніч на 11 грудня силовики здійснили чергову спробу витіснити протестувальників із Майдану. Завдяки мобілізації киян і спільним діям учасників протесту штурм не досяг своєї мети.

Загострення протистояння

16 січня 2014 року Верховна Рада України ухвалила пакет законів, які суттєво обмежували громадянські права та свободи, зокрема свободу мирних зібрань,

висловлення поглядів і діяльність громадських організацій. У суспільстві ці закони отримали назву «диктаторські».

Їх ухвалення спричинило нову хвилю протестів і загострення протистояння між владою та учасниками Майдану.

19 січня на вулиці Михайла Грушевського в Києві розпочалися сутички між протестувальниками та силовиками. Ці події отримали назву «Вогнехреща».

22 січня з'явилися перші загиблі від вогнепальних поранень протестувальники, серед яких Сергій Нігоян і Михайло Жизневський. Від поранень пізніше помер Роман Сеник. Того ж дня стало відомо про загибель викраденого напередодні активіста Юрія Вербицького.

28 січня Верховна Рада скасувала більшість законів, ухвалених 16 січня. Прем'єр-міністр Микола Азаров подав у відставку. Проте політична криза залишалася невирішеною.

Лютий 2014 року. Найдраматичніші події

Найкривавішими днями Революції Гідності стали 18–20 лютого 2014 року.

18 лютого учасники протесту організували мирну ходу до Верховної Ради, вимагаючи повернення до Конституції 2004 року та обмеження президентських повноважень. Хода переросла в жорстоке протистояння із силовиками.

Увечері того ж дня почався штурм Майдану. Горіли барикади, було підпалено Будинок профспілок, де розміщувалися координаційні служби та медичні пункти протестувальників.

20 лютого на вулиці Інститутській силовики відкрили вогонь по протестувальниках. Цей день став одним із найтрагічніших в історії незалежної України.

Загиблих учасників Революції Гідності, яких Україна вшановує як Героїв Небесної Сотні, об'єднує символічна назва Небесна Сотня. До її складу віднесено 107 осіб.

Масові вбивства протестувальників стали переломним моментом у розвитку подій.

Завершення Революції Гідності

21 лютого 2014 року Верховна Рада України ухвалила закон про відновлення дії окремих положень Конституції 2004 року, що передбачали парламентсько-президентську форму правління.

22 лютого стало відомо про втечу Віктора Януковича з Києва. Верховна Рада ухвалила постанову про його самоусунення від виконання конституційних повноважень і призначила позачергові президентські вибори на 25 травня 2014 року.

Революція Гідності завершилася зміною влади, але боротьба України за свободу й незалежність тривала.

Росія розпочала збройну агресію проти України, окупувала Крим і розв'язала війну на сході держави.

Майдан як приклад самоорганізації суспільства

Однією з визначальних особливостей Революції Гідності стала масштабна самоорганізація громадян.

Протягом кількох місяців Майдан існував як своєрідне місто в місті. Його життєдіяльність забезпечували численні громадські ініціативи та тисячі добровольців.

Ініціатива «Євромайдан SOS» надавала правову допомогу протестувальникам, Медична служба Майдану опікувалася пораненими, Автомайдан організовував автомобільні акції та допомагав із перевезеннями. Діяли польові кухні, бібліотека, освітні й мистецькі ініціативи, інформаційні служби та волонтерські мережі.

До протестів долучалися люди з різних регіонів України, представники різних професій, поколінь і національностей. Майдани відбувалися не лише в Києві, але й в інших українських містах.

Так Революція Гідності стала загальноукраїнським явищем, яке продемонструвало здатність громадян об'єднуватися навколо спільних цінностей і брати відповідальність за долю держави.

Результати й історичне значення

Революція Гідності сприяла утвердженню європейського курсу України, посиленню громадянського суспільства та розвитку волонтерського руху.

У 2014 році Україна підписала Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, що стало важливим кроком на шляху європейської інтеграції. Подальший розвиток країни супроводжувався реформами, спрямованими на зміцнення демократичних інституцій, верховенства права та незалежності держави.

Водночас Революція Гідності засвідчила високу ціну, яку українське суспільство заплатило за захист свободи та людської гідності.

Історичне значення Революції Гідності полягає не лише у зміні політичної влади, але й у становленні громадянського суспільства, яке усвідомило свою здатність впливати на розвиток країни та відповідальність за її майбутнє.

Досвід солідарності, взаємодопомоги та самоорганізації, набутий під час Майдану, став важливим для українського суспільства в умовах російської агресії та повномасштабної війни.

Додатки

Рекомендована література про Помаранчеву революцію

1. Вишеславський Гліб, Осадчук Петро. «Майдан свободи» (фотоальбом). Київ: Оранта, 2005.
2. Гальчинський Анатолій. «Помаранчева революція і нова влада». Київ: Либідь, 2005.
3. Забужко Оксана. «Let my people go»: 15 текстів про українську революцію. Київ: Факт, 2006.
4. Кульчицький Станіслав. «Помаранчева революція». Київ: Генеза, 2005.
5. Слабошпицький Михайло. «Пейзаж для Помаранчевої революції». Київ: Ярославів Вал, 2005.
6. Яневський Данило. «Обличчя «Помаранчевої» революції». Харків: Фоліо, 2005.

Вебресурси щодо Помаранчевої революції

1. Вибори президента України 31 жовтня, 21 листопада та 26 грудня 2004 року. Заключний звіт Місії ОБСЄ/БДІПЛ зі спостереження за виборами. Варшава, 2005: Microsoft Word – Ukraine Final Report_Ukr_final.doc (cvk.gov.ua).
2. Українська правда: http://www.istpravda.com.ua/tags/pomarancheva-revoljutsija

Рекомендована література про Революцію Гідності [1]

1. 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави. Київ: Ніка-Центр, 2016.
2. 94 дні. Євромайдан очима ТСН. Київ: Основи, 2014.
3. Винницький Михайло. Український Майдан, російська війна. Львів: Видавництво Старого Лева, 2021.
4. Історія з Майдану. Епізод І. Графічна новела. Київ: Національний музей Революції Гідності, 2019.
5. Кошкіна Соня. Нерозказана історія. Київ: Брайт Букс, 2015.
6. Курков Андрей. Дневник Майдана. Харьков: Фолио, 2018.
7. Літопис самовидців: дев'ять місяців українського спротиву. Київ: Комора, 2014.
8. Майдан від першої особи. 45 історій Революції Гідності. Київ: К.І.С., 2015.
9. Майдан від першої особи. Мистецтво на барикадах. Вип. 2. Київ: К.І.С., 2016.
10. Майдан від першої особи. Регіональний вимір. Вип. 3 у 2 ч, ч. 1: Автономна Республіка Крим – Луганська область. Київ: К.І.С., 2017.
11. Майдан від першої особи. Регіональний вимір. Вип. 3 у 2 ч., ч. 2: Львівська – Чернігівська області. Київ: К.І.С., 2018.
12. Майдан. Пряма мова. Книги 1–2. Київ: Національний музей Революції Гідності, 2019.
13. Майдан. Свідчення. Київ, 2013–2014 роки. Київ: Дух і Літера, 2016.
14. Небесна Сотня: антологія майданівських віршів. Чернівці: Видавничий дім «Букрек», 2014.
15. Революція Гідності: на шляху до історії. Відп. ред. І. Пошивайло, Л. Онишко. Київ: Національний музей Революції Гідності, 2020.
16. Революція Гідності: на шляху до історії: Збірник наукових праць, кн.2. Революції доби постмодерну: Майдан у контексті світових протестних рухів кінця XX - початку XXI століття / Пошивайло І., Онишко Л. (відп. ред.). - Київ: НМРГ, 2021.
17. Стецик В. Розворот 21 листопада 2013 – 1 березня 2014. Хроніки Майдану. Київ: Смолоскип, 2018.
18. Стражний О. Майдан. Події – свідчення – менталітет. Київ: Дух і Літера, 2016.
19. Трайдакало О. Майдан. Погляд зсередини. Київ: BookExpress, 2018.
20. Терейковська С. Небесна Сотня. Життєписи. Т. 1–3. Київ: Національний музей Революції Гідності, 2018, 2019, 2020.
21. Українська Революція Гідності, агресія РФ і міжнародне право. Київ: К.І.С., 2014.
22. У поступі до свободи / Л. Онишко, Я. Примаченко, У. Романова. – Київ: Національний музей Революції Гідності, 2022.
23. #EUROMAIDAN – History in the Making. Київ: Основи, 2014.
24. Fантомная боль. #maidan. Київ: o4i.today, 2014.

Вебресурси щодо Революції Гідності

1. Національний музей Революції Гідності. Революція Гідності: День Героїв Небесної Сотні: інформаційно-методичні матеріали | Національний меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей Революції Гідності(maidanmuseum.org).
2. Український інститут національної пам'яті та Музей історії міста Києва: https://old.uinp.gov.ua/maidan-museum-tour/main.html; http://tsn.ua/special-projects/maidanunknown.
3. Сайт-меморіал, присвячений Героям Небесної Сотні: https://nebesnasotnya.com.
4. «Українська правда»: http://www.istpravda.com.ua/articles/2015/11/20/148731.
5. Спецпроєкт ТСН: http://euromaidan.tsn.ua.
6. Проєкт Центру дослідження визвольного руху: https://www.youtube.com/watch?v=J_-9MZWWAz8.
7. Проєкт Центру дослідження визвольного руху: https://www.youtube.com/watch?v=tBukajst_mk.
8. Майдан від першої особи. Регіональний вимір. Вип. 3 у 2 ч., ч. 2: Львівська – Чернігівська області. Київ: К.І.С., 2018.

[1] Ширший перелік книжок на сторінці НМРГ: Бібліотека Музею Майдану | Національний меморіальний комплекс Героїв Небесної Сотні – Музей Революції Гідності (maidanmuseum.org).

Посібник

День Гідності та Свободи: історична пам'ять і орієнтири для молоді

Посібник для вчителів, учнів, студентів

НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕМОРІАЛЬНИЙ КОМПЛЕКС
ГЕРОЇВ НЕБЕСНОЇ СОТНІ – МУЗЕЙ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТі
м. Київ, 01015, вул.Мазепи, 9, корпус 20

Тел.: +38 (044) 222-5013

maidanmuseum@gmail.com
www.maidanmuseum.org

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру видавців, виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції: серія ДК № 6538 від 17.12.2018

УСІ ПРАВА ЗАСТЕРЕЖЕНО

Видавець:

НАЦІОНАЛЬНИЙ
МЕМОРІАЛЬНИЙ КОМПЛЕКС
ГЕРОЇВ НЕБЕСНОЇ СОТНІ –
МУЗЕЙ РЕВОЛЮЦІЇ ГІДНОСТІ